

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет
Кафедра землезнавства та геоморфології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РЕЛЬЄФ СВІТУ

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

10 Природничі науки
106 Географія
Магістр
Геоморфологія та палеогеографія
обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2022/2023
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: **Комлев Олександр Олександрович**, доктор географічних наук,
професор кафедри землезнавства та геоморфології, кафедра землезнавства та
геоморфології

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПБ, дата)

КИЇВ – 2022

Розробник: **Комлев Олександр Олександрович**, доктор географічних наук,
професор кафедри землезнавства та геоморфології, кафедра землезнавства та
геоморфології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри землезнавства та геоморфології

С. Бортник Сергій БОРТНИК
(підпис)

Протокол № 14 від «22» 06 2022р.

Схвалено науково-методичною комісією географічного факультету

Протокол від «20» 08 2022 року № 6

Голова науково-методичної комісії Н. Корогода
(підпис)

Наталія КОРОГОДА
(прізвище та ініціали)

«20» 08 2022 року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – є ознайомлення студентів з базовими знаннями про морфосистему (рельєф) світу, більш поглибленим вивченням різних її аспектів будови, походження, історії розвитку на прикладі окремих материків. Сформувати у студентів цілісне уявлення про рельєф світу як результат взаємодії ендо- та екзодинамічних процесів, з'ясувати роль різних чинників та умов його формування, серед яких провідну роль відіграють геологічна будова та тектонічний режим задля набуття здатності вирішувати теоретичні та прикладні питання у професійній діяльності у галузі природничої географії.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- 1) вміння визначати основні морфологічні та морфометричні характеристики земної поверхні;
- 2) володіння елементарними навичками аналізу картографічних матеріалів різного змісту.

3. Анотація навчальної дисципліни.

В дисципліні розглядаються об'єкт, мета, завдання, теорія, методологія планетарної і регіональної геоморфології і геології, наукове і практичне значення їх вивчення. Основною умовою розвитку цих напрямів є класифікації. Вивчається роль класифікацій в науці взагалі і конкретно в геоморфології. Зокрема аналізується розмірно-генетична класифікація форм рельєфу Землі і можливості її використання при виділенні таксонів геоморфологічного районування. Наукові відкриття і нова суспільна парадигма людства дають поштовх для розвитку теорії геоморфології і визначають тренди. З огляду на це, нині відбувається перегляд деяких її аксіом (наприклад, центральної динамічної проблеми). Нова суспільна парадигма впливає на науки про Землю в напрямку відтворення природної еволюції і історії планети і людства на ній (ідеї номогенезу). Актуальними і важливими нині стають історико-геологічні і історико-геоморфологічні (палеогеоморфологічні) дослідження. Усе це відзначається під час семінарів і при викладенні лекційного матеріалу, який присвячений розгляду традиційних аспектів «рельєфу» - його морфології, генезису, геологічному віку, сучасній та історичній динаміці, рельєфоутворюючого субстрату. При характеристиці напрямків практичного використання вивчення рельєфу розглядається концепція «наскрізного прогнозування», яка дозволяє вести пошуки корисних копалин, здійснювати раціональне природокористування, управління використанням природних ресурсів, територіальне планування.

Навчальна дисципліна «Рельєф світу» є обов'язковим компонентом освітньо-наукової програми «Геоморфологія та палеогеографія» спеціальності 106 Географія, галузі знань 10 Природничі науки.

4. Завдання (навчальні цілі) – вивчення дисципліни спрямовано на формування комплексних знань про рельєф світу – його морфолого-морфометричні характеристики, походження, типові та унікальні риси, сучасні екзогенні процеси та їх вплив на господарювання. Зокрема, серед головних завдань є:

- сформувати вміння підбирати, обробляти та аналізувати інформацію щодо умов та чинників давнього та сучасного морфогенезу материків;
- навчитися пояснювати особливості геоструктури (геологічної будови та тектоніки) материків;
- навчитися пояснювати регіональні геоморфологічні відмінності в будові рельєфу окремих материків;
- навчитися встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між різними компонентами ландшафтів та встановлювати структуроформуючу роль літогенної основи та рельєфу;
- навчитися обґрунтовувати важливість урахування конкретних геологічних, геоморфологічних та геодинамічних умов для безпечного ведення господарської діяльності.

Опанування даною дисципліною дає можливість здобувачу набути наступні компетентності:

Інтегральна: здатність розв'язувати складні задачі та прикладні проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері географії, природокористування, міського та регіонального розвитку, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначених умов і вимог.

Загальна:

ЗК 1. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні:

СК 1. Здатність до використання законів, теорій, концепцій і парадигм сучасної географії, історії розвитку географічних досліджень та ідей для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації.

СК 6. Здатність застосовувати у професійній діяльності теоретичні знання і практичні навички системного аналізу і синтезу, географічного моделювання та прогнозування, зокрема у геоморфології та палеогеографії.

СК 10. Здатність самостійно визначати актуальні аспекти у фундаментальних і прикладних напрямках природно- і суспільно-географічних досліджень, здобувати нові знання, використовуючи сучасні освітні та дослідницькі технології.

5. Результати навчання за дисципліною

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Історію вивчення рельєфу світу; головні постаті, узагальнюючі та регіональні роботи	<i>лекційні заняття, самостійна робота</i>	<i>опитування, модульні контрольні роботи, зарахування самостійної роботи, консультації</i>	<i>до 4%</i>
1.2	Загальні характеристики та закономірності рельєфу світу			<i>до 6%</i>
1.3	Неотектонічне районування території материків, розподіл показників неотектонічних рухів земної кори			<i>до 5%</i>
1.4	Особливості сучасної геодинаміки території материків			<i>до 5%</i>
1.5	Гляціальну історію території материків у четвертинному періоді; походження реліктових форм рельєфу			<i>до 5%</i>
1.6	Принципи та таксономію геоморфологічного районування материків; геоморфологічну номенклатуру; геоморфологічні рівні			<i>до 4%</i>
1.7	Регіональні особливості морфоструктури та морфоскульптури геоморфологічних областей			<i>до 6%</i>
1.8	Головні прикладні проблеми вивчення рельєфу світу			<i>до 5%</i>
2.1	Використовуючи картографічні матеріали, аналізувати за планом рельєф геоморфологічних областей та пояснювати його походження	<i>семінарські заняття, самостійна робота</i>	<i>оцінювання підготовки до семінарських</i>	<i>до 10%</i>

2.2	Обґрунтовувати геоморфологічні границі нижчих таксономічних рангів		занять, виконання самостійної роботи, консультації	до 5%
2.3	Пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між рельєфом, ендегенними та екзогенними чинниками на конкретних територіях			до 10%
2.4	Обґрунтовувати причини та прогнозувати виникнення різних небезпечних процесів та явищ на конкретних територіях			до 10%
2.5	Використовувати карти рельєфу і геологічної будови материків у практичних цілях			до 5%
3.1	Презентувати отримані результати за допомогою сучасних технічних засобів	семінарські заняття	оцінювання підготовки до семінарських занять, консультації	до 10%
4.1	Популяризувати знання про унікальність та феноменальність окремих геоморфологічних об'єктів території материків	семінарські заняття		до 5%
4.2	Мотивувати та заохочувати необхідність досліджувати рельєф світу з метою його раціонального використання	семінарські заняття		до 5%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	1.								2.					3.	4.		
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	1	1	2	
Програмні результати навчання (назва)																	
ПРН01. Застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації.															+	+	+
ПРН08. Здійснювати дослідження природно- і суспільно-географічних проявів розвитку геосистем у складних і непередбачуваних умовах, прогнозувати їхній розвиток, аналізувати альтернативи, оцінювати ризики та ймовірні наслідки	+	+	+	+	+	+	+	+									
ПРН10. Застосовувати геоінформаційні технології, створювати та досліджувати моделі природно- і суспільно-географічних проявів розвитку геосистем, визначати можливості та межі їх застосування.									+	+	+	+	+				

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

7.2. Організація оцінювання: Практичні та самостійні роботи оцінюються по їх виконанню, відповідно до графіка проведення практичних занять. Опитування проводиться після викладання кожної теми. Модульні контрольні роботи проводяться по завершенню викладання 1, 2 та 3 частин.

Шкала відповідності

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять

№ п/п	Назви лекцій та семінарських занять	Кількість годин		
		лекції	семінарські	с/р
Змістовий модуль № 1				
Тема 1: Теоретичне і практичне значення вивчення курсу				
1.	Мета, зміст, значення вивчення дисципліни. Основні проблеми планетарної геоморфології. Геоморфологічне районування материків.	2		8
Тема 2: Виникнення і етапи еволюції геосфер і рельєфу Землі				
2.	Термодинамічна еволюція Землі: формування геосфер і рельєфу Землі. Основні закономірності еволюції атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери Землі.	2	1	5
3.	Етапи еволюції рельєфу Землі: древній геоморфологічний етап; новий геоморфологічний етап; новітній (неотектонічний) геоморфологічний етап.	2	1	5
Тема 3: Планетарний рельєф Землі				
4.	Планетарні деформації і форма Землі. Розподіл материків і океанів. Розподіл висот на поверхні Землі. Східчаста структура рельєфу Землі. Симетрія планетарного рельєфу.	1		8
Модульна контрольна робота № 1		1		
Змістовий модуль № 2				
Тема 4: Сучасні моделі розвитку рельєфу Землі				
5.	Планетарні речовинні кругообіги. Висхідний і низхідний літодинамічні потоки і рельєф Землі Морфолітодинамічний потік. геоморфолітосфера.	2	1	6
6.	Рельєф Землі - елемент інтегральної мегасистеми земна поверхня – літосфера, астеносфера Гутенберга. Ізостазія. астеносфери Землі. Сучасні геодинамічні моделі рельєфу Землі і тектоносфери.	2	1	6
Тема 5: Геоморфологічні рівні Землі та поверхні вирівнювання материків				
7.	Геоморфологічні рівні Землі. Вік рельєфу та поверхні вирівнювання. Методи вивчення поверхонь вирівнювання. Класифікації поверхонь вирівнювання. Кореляції поверхонь вирівнювання. Глобальні і регіональні поверхні вирівнювання	1	1	6
Модульна контрольна робота № 2		1		

Змістовий модуль № 3				
Тема 6: Рельєф Європи				
8.	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнинно-платформні області, відроджені гори і нагір'я палеозойської складчатості, молоді гори області альпійської складчатості). Особливості морфоскульптури (флювіальна, льодовикова, карстова). Річково-басейнові геоморфосистеми. Поверхні вирівнювання. Етапи розвитку рельєфу.	2	1	6
Тема 7: Рельєф Азії				
9.	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнинно-платформні області Аравійської та Індійської платформ, рівнинна область Центральної Азії, області відроджених гір, області молодих гір, область молодих і відроджених гір Тібетсько-Гімалайської гірської країни). Особливості морфоскульптури (флювіальна, льодовикова, аридна, криогенна). Річково-басейнові геоморфосистеми. Поверхні вирівнювання. Етапи розвитку рельєфу.	2	1	5
Тема 8: Рельєф Північної Америки				
10.	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнини древньої Північно-Американської платформи, відроджені гори на докембрійському і палеозойському складчатому фундаменті, відроджені та омолоджені гори області палеозойської складчатості, молоді гори області мезокайнозойської складчатості). Неотектонічний етап. Особливості морфоскульптури (флювіальна, льодовикова і криогенна, аридна). Річково-басейнові геоморфосистеми. Поверхні вирівнювання. Етапи розвитку рельєфу.	2	1	5
Тема 9: Рельєф Південної Америки				
11	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнинна область древньої Південно-Американської платформи, рівнинні області молоді Патагонської платформи, відроджені гори різновікової складчатості суміжних з Андами, молоді гори області мезозойської і кайнозойської складчатості Анд, молоді гори області кайнозойської складчатості). Неотектонічний етап. Особливості морфоскульптури (флювіальна, аридна і семиаридна, льодовикова, карстова). Річково-басейнові геоморфосистеми. Поверхні вирівнювання. Етапи розвитку рельєфу.	2	1	5
Тема 10: Рельєф Африки				
12.	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнинно-платформенної області, відроджені гори і нагір'я активізованої частини платформи, відроджені гори області герцинської складчатості, молоді гори області альпійської складчатості). Особливості морфоскульптури (флювіальна, аридна). Річково-басейнові	2	1	5

	геоморфосистеми. Поверхні вирівнювання. Основні етапи розвитку рельєфу.			
Тема 11: Рельєф Австралії				
13.	Орографія. Геоструктури. Типи морфоструктури. Регіональні морфоструктури (рівнини древньої платформи, відроджені гори області палеозойської складчатості, молоді гори області кайнозойської складчатості). Неотектонічний етап. Особливості морфоскульптури (арідна, флювіальна, гірсько-льодовикова, карстова). Поверхні вирівнювання. Етапи розвитку рельєфу.	2	1	5
Тема 12: Рельєф Антарктиди				
14.	Рельєф льодовикового покриву. Структура льодовикового покриву (куполи розтікання, вивідні льодовики, шельфові льодовики, острова-куполи, нав'язні льодовики і сніжники, заструги, тріщини, хвилі, ерозійні і абразійні форми, морени витанення). Підльодний рельєф. Геоструктури. Етапи формування морфоструктури. Сучасні екзогенні процеси. Морфоскульптура.	1	1	5
Модульна контрольна робота № 3		1		
ВСЬОГО		28	12	80

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – **28 год.**

Семінарські заняття - **12 год.**

Самостійна робота – **80 год.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна (базова):

1. Барановська О.В. Фізична географія материків і океанів: навч. посіб. Ч. II: Північна Америка та Євразія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.
2. Барановська О.В. Фізична географія материків і океанів: навчальний посібник у 2 ч. / О.В. Барановська. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2013. Ч.1: Світовий океан, Африка, Австралія, Океанія, Південна Америка. – 306 с.
3. Карпенко Н.І. Рельєф морських берегів: навч. посібник [для вищих навч. закл.] / Н.І. Карпенко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 308 с.
4. Костів Л. Я. Регіональна фізична географія. Євразія : навч. посібник / Л. Я. Костів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – 336 с.
5. Костів Л. Я. Фізична географія материків і океанів. Африка : навч.-метод. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 184 с. https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/afrika_kostiv.pdf
6. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Перун, 2019. 286 с.
7. Міхелі С.В. Фізична географія Північної Америки: навчальний посібник. – К.: Перун, 2019. – 288 с.
8. Фізична географія материків та океанів. Ч. I. Євразія : методичні вказівки до виконання практичних та самостійних робіт / укладач О. С. Данильченко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 38 с.
9. Фізична географія материків та океанів : у 2 т. / [П. Г. Шищенко, О. В. Аріон, В. В. Удовиченко та ін.]; за ред. П. Г. Шищенка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. Т. 1 : Азія. 643 с.

10. Фізична географія материків та океанів : у 2 т. / [П. Г. Шищенко, О. В. Аріон, В. В. Удовиченко та ін.]; за ред. П. Г. Шищенка. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. Т. 2 : Європа. 464 с.

Додаткова:

1. Комлев О.О. Рельєф Землі, еволюція геосфер і стан довкілля // Захист довкілля від антропогенного навантаження. Вип. 4(6). Харків-Кременчук, 2001. – с.11-20.

2. Комлев О.О. Про зміст сучасної концепції геоморфології // Укр. географ. журн., 2002, №2, с.10-16.

3. Geoinformatics: Theoretical and Applied Aspects 2020, May 2020, Volume 2020, p.1 - 5 <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2020geo003>.

4. Dietz R.S., 1972. Geosynclines, mountains and building, Scientific American, 226, pp. 30-33.

5. Holmes A.. Principles of Physical Geology, Nelson, London, 1965.

6. Jordan P. The Expanding Earth, Pergamon, Oxford.- 1971.

7. Karig D. E. Origin and development of marginal basins in the western Pacific, J. geophys. Res., 76, 1971., pp.2542-2561. .,

8. King B. C. The Baikal Rift, JI geol. Soc. Lond.132.- 1976, pp. 348-349.

9. King L. The Morphology of the Earth. A study and synthesis of world scenery. Oliver and Boyd, Edinburgh and London, 1962.

10. Komliev O., Bortnik S., Pohorilchuk N., Filonenko Yu., Kovtoniuk O., Lavruk T. Geomorphosystemic prognostic model of technogenic pollutants migration in earth's crust / Conference Proceedings, XIV International Scientific Conference “Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment”, Nov 2020, Volume 2020, p. 1 – 5. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.202056101> .

11. Komliev O.O., Bortnyk S. Yu., Remezova O. O., Pohorilchuk N. M., Zhytkin S.V., Filonenko Yu. M. “Paleogeomorphological atlas” as a way to accumulate generalized and obtain new information «historical-dynamic morphosystem of the Earth» / European Association of Geoscientists & Engineers, Geoinformatics: Theoretical and Applied Aspects 2020, May 2020, Volume 2020, p.1 – 5. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2020geo003>

12. Bonnet, C.; Malavieille, J.; Mosar, J. (2007). "Interactions between tectonics, erosion, and sedimentation during the recent evolution of the Alpine orogen: Analogue modeling insights" (PDF). Tectonics. 26 (TC6016). Bibcode: 2007Tecto..26.6016B. doi:10.1029/2006TC002048. S2CID 131347609.

13. Hoth, S.; Adam, J.; Kukowski, N.; Oncken, O. (2006). "Influence of erosion on the kinematics of bivergent orogens: Results from scaled sandbox simulations. Special Paper". Geological Society of America. 398: 201–225. doi:10.1130/2006.2398(12).

14. King, G.; Herman, F.; Guralnik, B. (2016). "Northward migration of the eastern himalayan syntaxis revealed by OSL thermochronometry". Science. 353 (6301): 800–804. Bibcode:2016Sci...353..800K. doi:10.1126/science.aaf2637.

Інтернет-ресурси:

1. Географія. URL : <https://geoknigi.com/> (дата звернення : 04.07.2021).

2. Фізична географія. Geograf. URL : <http://www.geograf.com.ua/physical> (дата звернення: 04.07.2021).

3. Google Планета Земля. URL : <https://www.google.com.ua/intl/uk/earth/> (дата звернення: 04.07.2021).

4. Klimadiagramme weltweit. URL : <http://www.klimadiagramme.de/> (accessed : 04.07.2021).

5. Pidwirny M. Fundamentals of Physical Geography, 2nd ed., 2006. URL : <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/contents.html> (accessed : 04.07.2021).

6. Solar system simulator. JPL. URL : <https://space.jpl.nasa.gov/> (accessed : 04.07.2021).

7. There's a new ocean now—can you name all 5? National geographic. URL : <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/theres-anew-ocean-now-can-you-name-all-five-southern-ocean> (accessed : 30.06.2021).

8. Wikimapia. URL: <http://wikimapia.org/#lang=en&lat=48.100095&lon=31.442871&z=6&m=w> (accessed: 04.07.2021).

9. Windy. URL : <https://www.windy.com/?48.748,30.215,5> (accessed : 04.07.2021).

10. World regional geography. URL : <https://open.lib.umn.edu/worldgeography/chapter/1-1-geography-basics/> . (accessed : 04.07.2021).